

“YUSUF VA ZULAYHO” MAVZUSI AKS ETGAN ASARLARNI QIYOSIY
TAHLIL QILISH

Suyunova Dilbar

KADPI Filologiya va ijtimoiy fanlar fakulteti o‘qituvchisi.

Berdimurodova Marhabo Alimurod qizi

KADPI va ijtimoiy fanlar fakulteti 1-bosqich talabasi.

Annotatsiya: “Yusuf va Zulayho” mavzusi Sharq mumtoz adabiyotining eng mashhur syujetlaridan biri hisoblanadi. Ushbu mavzuda yaratilgan asarlarda muhabbat, sadoqat, sabr, poklik va ma’naviy kamolot g‘oyalari badiiy tarzda yoritiladi. Tadqiqot davomida turli ijodkorlarning “Yusuf va Zulayho” haqidagi asarlari qiyosiy tahlil qilinib, obrazlar tizimi, badiiy vositalar va g‘oyaviy mazmun o‘rganiladi. Yusuf obrazi go‘zallik va komillik timsoli sifatida, Zulayho obrazi esa muhabbat va vafodorlik ramzi sifatida talqin etiladi. Ushbu mavzu Sharq adabiyotining ma’naviy-falsafiy qarashlarini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: *Yusuf va Zulayho, Sharq adabiyoti, muhabbat, sadoqat, ma’naviyat, badiiy obraz, qiyosiy tahlil, mumtoz adabiyot, falsafa, komillik.*

Аннотация: *В данной теме анализируются произведения, посвящённые сюжету «Юсуф и Зулайхо», а также особенности его художественного отражения в литературе разных эпох. В произведениях раскрываются идеи любви, верности, терпения, духовной чистоты и нравственного совершенства. Особое внимание уделяется интерпретации данного сюжета в восточной классической литературе. В ходе исследования проводится сравнительный анализ произведений различных авторов, изучаются образы героев, художественные средства и идейное содержание произведений. Образ Юсуфа рассматривается как символ красоты и совершенства, а образ Зулайхо — как символ любви и преданности.*

Ключевые слова: *Юсуф и Зулайхо, восточная литература, любовь, верность, духовность, художественный образ, сравнительный анализ, классическая литература, философия, совершенство.*

Annotation: *This topic analyzes literary works based on the story of “Yusuf and Zulayho” and examines how this theme is reflected in the literature of different periods. The works reveal ideas of love, loyalty, patience, purity, and spiritual perfection. Special attention is given to the interpretation of this theme in classical Eastern literature. The research includes a comparative analysis of works by various authors, focusing on characters, artistic methods,*

and ideological content. The image of Yusuf is interpreted as a symbol of beauty and perfection, while Zulayho represents love and devotion.

Keywords: *Yusuf and Zulayho, Eastern literature, love, loyalty, spirituality, artistic image, comparative analysis, classical literature, philosophy, perfection.*

KIRISH:

“Yusuf va Zulayho” mavzusi Sharq mumtoz adabiyotining eng mashhur va keng tarqalgan syujetlaridan biri hisoblanadi. Ushbu mavzu Qur’oni karimdagi “Yusuf” surasi asosida shakllangan bo‘lib, keyinchalik ko‘plab shoir va adiblar tomonidan badiiy jihatdan qayta ishlangan. Asarda insoniy muhabbat, sadoqat, sabr-toqat, poklik, ezgulik va ma’naviy komillik kabi umuminsoniy g‘oyalar o‘z ifodasini topgan. Shu jihatdan “Yusuf va Zulayho” syujeti nafaqat adabiy, balki ma’naviy-tarbiyaviy ahamiyatga ham ega. Sharq adabiyotida Yusuf obrazi go‘zallik, halollik va komillik timsoli sifatida tasvirlangan bo‘lsa, Zulayho obrazi chin muhabbat va vafodorlik ramzi sifatida talqin etiladi. Mazkur mavzu fors-tojik va turkiy adabiyotda alohida o‘rin egallab, ko‘plab ijodkorlarning diqqat markazida bo‘lgan. Ayniqsa, Abdurahmon Jomiy va Alisher Navoiy kabi buyuk mutafakkirlarning asarlarida ushbu syujet yuksak badiiy mahorat bilan yoritilgan. Ushbu mavzuni o‘rganish orqali “Yusuf va Zulayho” asarlarining badiiy xususiyatlari, obrazlar tizimi va g‘oyaviy mazmunini tahlil qilish mumkin. Shuningdek, asarlarda aks etgan ma’naviy-falsafiy qarashlar ham muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

ASOSIY QISM: Shunday asarlar borki, bu asarlarning nomi ayrim xalqlarning adabiyoti tajassumini o‘zida ifoda etadi. “Qissayi Yusuf” yoki “Yusuf” qissalari hamda “Yusuf va Zulayho” dostonlari shunday asarlar jumlasiga kiradi. Bu turkumdagi asarlar Sharq xalqlarida ko‘p tarqalgan. Shu bilan birga, bu dostonlarning variantlari ko‘p. “Yusuf” qissasi ilk bor Musoning “Ibtido” kitobida uchraydi. Bu ki tob miloddan oldingi II ming yillikning o‘rtalarida paydo bo‘lgan. Garchi “Ibtido”da bu asar “Yusuf qissasi” yoki “Yusuf va Zulayho” nomi ostida berilmagan bo‘lsa ham, 37-bobdan Yusuf bilan bog‘liq voqea boshlanadi va Yoqub avlodlari Misrga ko‘chib borib, u yerda o‘mashganlari, Yusuf ning vafot etishi bilan “Ibtido” kitobi yakunlanadi. “Ibtido”dagi bu qissabora-bora Sharq xalqlari adabiyotiga keng tarqaldi, madaniy-adabiy mu hitiga kuchli ta’sir etdi. Avval aytib o‘tganimizdek, Ibn Sinoning “Yusuf” qissasi o‘rta Osi yo adabiyotida bu turkumdagi dastlabki asarlardan biridir. Ibn Sinoning bu asariga Qur’oni Karim syujetlari asos boigan. Kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, Yusuf voqeasiga oid syujetlarga aka ukalar o‘rtasidagi ziddiyatlar hamda begunohlik va gunoh bilan bog‘liq voqealar ta’sir etgan. Bulaming ildizi yana “Ibtido” kitobiga va Sharq xalqlari og‘zaki ijodiga borib taqaladi. “Ibtido” kitobida dehqon Qobil chorvador ukasi Hobilga hasad qi lib, uni o‘ldiradi. Esov bilan Yoqub onalarining qomidayoq

bir-birlari bilan kurash boshlaydilar va egizaklar tug‘ilib ulg‘aygach, Esov o‘z to‘ng‘ichlik huquqini yasmiq shavla evaziga ukasi Yoqubga sotadi. Bu lling oqibatida ziddiyat kuchayib, Yoqub Esovdan qochib, onasi tug‘ilgan yurtga ketishga majbur bo‘ladi. Yoqubning hasadgo‘y o‘g‘illari ukalari Yusufni sotib yuboradilar va h. Begunoh yigit va yomon xotin haqidagi syujetlarning ildizi milod dan oldin XIII asrda hukmronlik qilgan Misr fir‘avni Ramzes II davrida Misr adabiyotida shakllangan. Bu davrda yaratilgan syujet ertak bo‘lib, asosiy e‘tibor adolatning g‘alaba qilishiga qaratilgan. Yusuf qissalariga Zulayho obrazi aynan ana shu ertakdan tarqalgan. Hozirda Sharq adabiyotida yuzdan ortiq Yusuf haqidagi qissalar va “Yusuf va Zulayho” dostonlari mavjudligi aytiladi. Fors adabiyoti ta‘sirida gruzin adabiyotida “Yusuf va Zulayho” dostonining paydo bo‘lgani noyob adabiy hodisadir¹⁴¹. “Yusuf” turkumidagi qissalar “Yusuf va Zulayho” dostonlariga qa raganda avval paydo bo‘lgan. “Yusuf” turkumidagi ilk nasriy va she‘riy asarlar O‘rta Osiyo adabiy muhitida milodiy IV-VI asrlardayoq paydo bo‘lgan edi. Vahob ibn Munabbih, Ibn Abdulla o‘zlarining “Qisasul-an biyo” asarlarida Yusuf bilan bog‘liq voqealarga ko‘p o‘rin berganlar. Ta bariy ko‘p jildli “Tafsir’ida ham Yusuf syujetiga maxsus to‘xtalgan. Abu Nosir (mil.1082) Balx shahrida Qur’oni Karimdagi “Ahsan ul-qasas”ni (ya’ni Yusuf surasini) adabiy jihatdan qayta ishlab, “Anas ul-muridin” asarini yaratgan. Bu asaming turkiycha tarjimasi ham bor.

Sharq xalqlari adabiyotida keng tarqalib, fors-tojik hamda turkiy adabiyotda alohida o‘rin egallagan. “Yusuf va Zulayho” syujetining asosiy mazmuni Yusuf payg‘ambarning hayoti va Zulayhoning unga bo‘lgan muhabbati bilan bog‘liq voqealarni qamrab oladi. Yusuf o‘zining go‘zalligi, halolligi, aql-zakovati va pokligi bilan boshqa insonlardan ajralib turadi. Zulayho esa Yusufning husniga oshiq bo‘lib qoladi. Biroq Yusuf o‘zining iymoni, sabri va pokligi sababli turli sinovlarni boshdan kechiradi. Asarda insonning nafs bilan kurashi, sabr-toqat va halollik orqali komillikka erishishi asosiy g‘oya sifatida ilgari suriladi. Abdurahmon Jomiyning “Yusuf va Zulayho” dostoni ushbu mavzuning eng mashhur namunalaridan biri hisoblanadi. Jomiy asarida voqealarni tasavvufiy ruhda tasvirlaydi. Shoir Yusuf obrazini ilohiy go‘zallik timsoli sifatida ko‘rsatadi. Uning fikricha, Yusufning husni oddiy insoniy go‘zallik emas, balki ilohiy jamolning aksidir. Zulayhoning Yusufga bo‘lgan muhabbati ham dastlab dunyoviy his-tuyg‘u sifatida boshlanadi, keyinchalik esa ruhiy poklanish va ilohiy muhabbat darajasiga ko‘tariladi. Jomiy asarida tasavvuf falsafasi muhim o‘rin tutadi. Asarda insonning ma‘naviy yetuklikka erishishi, sabr-toqat va ruhiy poklanish orqali komillikka intilishi keng yoritiladi.

Alisher Navoiy ijodida ham “Yusuf va Zulayho” mavzusi muhim ahamiyatga ega. Navoiy ushbu syujet orqali insoniy fazilatlarini ulug‘laydi. Navoiy talqinida Yusuf obrazi komil inson, dono, sabrli va halol shaxs sifatida namoyon bo‘ladi. U har qanday qiyinchilik va sinovlarga bardosh beradi hamda o‘z pokligini saqlab qoladi. Zulayho esa muhabbat yo‘lida sabr

qiluvchi, sadoqatli va vafodor ayol sifatida tasvirlanadi. Navoiy asarlarida axloqiy va tarbiyaviy g‘oyalar kuchli aks etgan bo‘lib, insonning ma‘naviy pokligi va komilligi asosiy masala sifatida ko‘rsatib beriladi. Jomiy va Navoiy asarlarining o‘xshash jihatlari juda ko‘p. Har ikkala ijodkor ham Qur‘ondagi syujet asosida ish olib borgan. Ikkala asarda ham Yusuf go‘zallik va komillik timsoli sifatida tasvirlanadi. Zulayho esa muhabbat va sadoqat ramzi sifatida gavdalanadi. Asarlarda sabr-toqat, halollik, poklik va ezgulik kabi insoniy qadriyatlar targ‘ib qilinadi. Badiiy tasvir vositalaridan foydalanishda ham har ikki ijodkor yuksak mahorat ko‘rsatgan. Shu bilan birga, ushbu asarlar o‘rtasida ayrim farqli jihatlari ham mavjud. Jomiy asarida tasavvufiy va ilohiy ishq g‘oyalari ustun turadi. Shoir muhabbatni insonni Allohga yaqinlashtiruvchi kuch sifatida tasvirlaydi. Navoiy ijodida esa insoniy fazilatlar, axloqiy poklik va tarbiyaviy masalalar ko‘proq yoritiladi. Jomiy Zulayhoning ruhiy poklanishiga ko‘proq e‘tibor qaratsa, Navoiy insonning komil inson darajasiga erishishini muhim deb biladi.

“Yusuf va Zulayho” mavzusi keyingi davr adabiyotiga ham katta ta‘sir ko‘rsatgan. Ushbu syujet asosida ko‘plab dostonlar, she‘rlar va badiiy asarlar yaratilgan. Chunki undagi g‘oyalar har qanday davr uchun dolzarb hisoblanadi. Muhabbat, sadoqat, sabr va poklik kabi tushunchalar inson hayotida doimo muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli “Yusuf va Zulayho” asarlari bugungi kunda ham o‘z badiiy va ma‘naviy qiymatini yo‘qotmagan.

Xulosa

“Yusuf va Zulayho” mavzusiga bag‘ishlangan asarlar Sharq adabiyotining yuksak badiiy namunalari hisoblanadi. Ushbu syujet orqali ijodkorlar inson qalbi, muhabbat qudrati va ma‘naviy poklik masalalarini chuqur yoritganlar. Asarlarda insonning turli sinovlar orqali ruhiy yetuklikka erishishi tasvirlanadi. Yusuf obrazi adolat, sabr va komillikni ifodalasa, Zulayho obrazi muhabbat yo‘lida matonat va fidoyilik timsoli sifatida gavdalanadi. Abdurahmon Jomiy va Alisher Navoiy ushbu mavzuni turlicha yondashuv asosida yoritgan bo‘lsalar-da, har ikkala ijodkorning maqsadi insoniy fazilatlarni ulug‘lashdan iborat bo‘lgan. Bu asarlar orqali o‘quvchi hayotdagi sabr, sadoqat va ezgulikning naqadar muhim ekanini anglaydi. Shunday qilib, “Yusuf va Zulayho” mavzusi nafaqat adabiy meros sifatida, balki inson ma‘naviyatini boyituvchi va tarbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lgan muhim manba sifatida ham qadrlanadi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Durbek. Yusuf va Zulayho. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti, 1997.

2. Rabg‘uziy, Nosiruddin. Qissasi Rabg‘uziy. – Toshkent: Yozuvchi, 1990.

- 3.Navoiy, Alisher. Xamsa. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
- 4.Mallayev, N. O‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1976.
- 5.Komilov, N. Tasavvuf. – Toshkent: Movarounnahr, 2009.
- 6.Hayitmetov, A. Navoiy lirikasi va ‘Xamsa’si. – Toshkent: Fan, 1961.
- 7.Valixo‘jayev, B. O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2006.